

A PARLAMENTARISMUSRÓL.

— Első közlemény. —

I.

Korunk a szellemi haladás és a szabad kutatás kora. A szellemi erők fejlődésének és az öntudatos gondolkodás terjedésének természetes következménye az igazság felé való intenzívebb törekvés, mely még a századokon át megtámadhatatlannak hitt tekintélyek dogmáit is a kritika bonczkése alá veti. A természettudományokban elért óriási haladás megtanította az embereket a *természetesben* keresni az örök igazságot, s megindult a hadjárat minden mesterkéltnem természetes intézmény ellen. És ehhez a százados tapasztalatok bő anyagot szolgáltatnak, nemcsak az exact, de közelebbről a társadalmi tudományokban, a népek és államok fejlődési törvényeinek felismerésében is. S az igazság utáni kutatásnak ma talán sehol sincs olyan tág tere, mint éppen a társadalmi tudományokban. A társadalmi philosophia már meglehetősen régi idő óta nem tudott erőteljesebb lépést tenni, s szinte önkéntelenül keressük a mozgató erőt, a melynek társadalmilag is előre kellene vinnie az emberiséget. A doctrina még most is az Aristoteles által megjelölt határok között elmélkedik, míg a gyakorlat erőszakos és mesterkéltnem intézmények egész tömegével vette körül az emberi együttélés minden formáját, a családtól kezdve egészen az államig.

Különösen az állami élet az, a hol az önálló gondolkodás és a szabad kritika eredményeinek képződését a mai viszonyok leginkább elősegíthetik. Az állammá szervezett nemzeti élet fejlődési törvényeinek, s az állami erők harmonikus együttműködésének megfigyelése hálás feladat lesz a huszadik század felvilágosult szellemének. Daczára az évezredek állambölcseleti elméleteknek, e téren még mindig kevés pozitív eredményt látunk. Lépten-nyomon kikezdi az élet a tudományos hypothesiseket, s a gyakorlat porba dönti olykor a hosszú időn át legjobbnak hirdetett politikai elméleteket is. Nagyon is itt az ideje annak, hogy a politikában is megtaláljuk azt a biztos alapot, a melyen e

tudomány elveit a valóságban is maradandóan továbbfejleszteni lehet. S ma már megvan a kilátás arra, hogy ezt az alapot meg is találjuk, a természettudományok haladása megtanított arra, hogy ezt hol kell keresnünk. Csakis az egyedül igazban, a természetesenben.

A tudományok általános haladása ma már társadalmi téren is érezteti a maga hatását. A természet eddig rejtett erőinek felismerése, a csillagászati kutatások fejlődése, az emberi társas élet céljain túlterjedő magasabb szervezetek sejtelve, a szellemi és anyagi forgalomnak az államok határain felülemelkedő óriási haladása, a hit és erkölcsi életnek a pozitív tudás eredményeivel való összhangzásba hozatalára irányuló félreismerhetetlen törekvés: mind egy-egy hatalmas tényező a társas élet fejlődési törvényeinek felismerésére.

Megindult a kritika az egész vonalon, s a társadalmi tudományok erős fellendülése kezdi jellemezni a huszadik század kezdetét. A XIX. század a technikai és természeti tudományok óriási fejlődésének kora volt, a következő évszázad úgy látszik, a politikai és társadalmi tudományok előbbvitelére lesz hivatva. S bár az államélet nagy problémái nem engedik meg oly mértékben a kísérletezést, mint a természettudományok: kétségtelen? hogy ma már a tapasztalat, a nemzetek életének fejlődési története e téren is becses anyagot szolgáltat az egyetemes jó kutatására irányuló szellemnek.

* * *

A nemzetek életét átalakító nagy politikai intézmények közül a *parlamentarismus* kezd napjainkban a legtöbb kritikára okot szolgáltatni. A parlamentáris rendszer majdnem két évszázad óta képezi a modern államélet súlypontját, s ma már megszokták azt a közszabadság legfőbb biztosítékának, sőt egyedüli alapjának tekinteni. Mint az ókorban a római magánjog úgy az újabb időben az angol közjog s annak legfőbb intézménye, a parlamentarismus meghódította a világot, s átalakította a nemzetek közjogát. Általánosan elismert uralma most éli fénykorát, s új irányt szabott a politikai tudomány fejlődésének is. A tételes állami intézmények mellett a doctrina is teljesen hatalmába került korunk e dogmaticus erővel bíró vezéreszméjének. A souverain hatalom jogköre, a felségjogok és alkotmányosság tana, az államhatalmak elmélete, ma már mind a parlamentarismus jármába van fogva, átvívén a köztudatba is ezen intézmény egyedül üdvözítő voltának hitét.

És mégis... A lehanyaglott század utolsó éveinek parlamenti visszaélései megadták az első lökést a tudománynak arra, hogy ez intézmény hibáival is kezdjen foglalkozni. Az igazat és természetest kutató elmének nem imponál még az egész emberiség politikai és szellemi életére ránehezülő tekintély sem. A társadalmi együttélés törvényeit természeti alapon kezdik vizsgálni, s ezen az alapon a parlamentarismus is mint tisztán emberi intézmény kezd feltűnni a maga összes gyarlóságaival együtt. S a hibák constatalásával már együtt jár a reformok, az új eszmék felé való törekvés.

A parlamentarismus eredendő bűnei egyébiránt nem újak, s azokra a tudomány Rousseautól kezdve máig igen sok oldalról rámutatott. Az emberi gondolkodásra ránehezülő korszellem azonban a parlamentáris rendszer ellen felhozott argumentumokat nem engedte érvényesülni s az általános lelkesedés a hibákat nem vette észre. Csak a legutóbbi évek parlamenti eseményei kezdik a gondolkodó emberek szeméit felnyitni, s e rendszer ferdeségeit és természetellenességét egész mivoltában az emberiség szeme elé állítani. Az obstructiók különböző alakjainak sikerült végre a parlamentarismust annyira discreditalni, hogy ma végre az anathema veszélye nélkül lehet a parlamentáris rendszer reformjának, esetleg teljes átalakulásának szükségességével foglalkozni.

A huszadik század egyik legméltóbb feladata lesz ezt a nagyszabású társadalmi evolútiót ha nem is teljesen megvalósítani, de legalább az egész vonalon megindítani.

II.

Hogy az emberi elméket a reájok erőszakolt dogmák mily makacsul tartják hatalmukban, legjobban mutatja az, hogy Rousseau-nak a parlamentarismus alapeszméje (a választók akaratának a képviselőre való átruházása) ellen felhozott egyszerű és világos igazságai több mint egy évszázad alatt sem bírták az embereket meggyőzni. »A képviseleti rendszer a népakarat meghamisítása, — úgymond a nagy francia bölcsész — az akarat vagy maga szerepel, vagy már nem ugyanaz; a nép küldöttei nem képviselői annak, csak megbízottai.« Annyira már mégis jutottunk a XIX. század végén, hogy ezt az egyszerű igazságot be tudjuk látni s az akaratátruházás természetellenes elvéhez nem ragaszkodunk többé. Ma már mégis elismerjük, hogy az akarat az ember lényéhez tartozik, annak az egyéntől

elválaszthatatlan tulajdonsága, s az embernek valamit más által akartatnia maga helyett nem lehet. De ha az akaratátruházás fogalmát a tudomány elvetette is, annak lényegével máig sem bírt szakítani, s elnevezve azt »megbízásnak«, a régi fogalom lényeges attribútumait mégis csak megtartotta, csak azért, hogy az egyedül üdvözítő népképviselői elvet megmentse. Úgy mondjuk tehát, hogy a képviselők a nép többségének megbízottai, a mely megbízásnál, tehát a választási actusnál a választók akaratának szabadon kell érvényesülni. Ma már jól tudjuk azt, hogy ez a valóságban nem úgy van, de azért nézzük meg ennek a megbízásnak, vagy bizalomnak lényegét közelebből.

Megbízni valakit csak olyasmivel lehet, a mit a megbízó maga is el tudna intézni, vagy legalább annak elintézési módjait ismeri. Azok a kérdések azonban, melyeknek elintézésére a nép a maga képviselőjének megbízást ad, a választók nagy tömege előtt teljesen ismeretlenek. A társadalmi együttélés törvényeinek megállapítására adott megbízás olyanforma, mintha a bolygók mozgásának vagy a világegyetem egyensúlyának törvényeit akarnánk megbízás által megállapíttatni. A képviselői megbízás lényegét tehát csak úgy foghatjuk fel, hogy a nép kiválasztja azt a férfiút, a kitől a felmerülő nagy társadalmi kérdések leghelyesebb megoldását reméli s megbízik annak egyéniségében, jellemében s előtte ismeretes képességeiben. Így fogva fel a megbízás lényegét, eltekinthetünk ugyan attól, vajjon a jó népnek van-e fogalma arról, hogy mivel bízza meg képviselőjét; de legalább arra nézve mégis csak kellene valamelyes garancia, hogy a nép csakugyan képes lesz kiválasztani a legalkalmasabbat, vagy legalább is nem fogja sorsát teljesen alkalmatlan egyénre bízni. Hogy ez a garancia a valóságban nincs meg, azt jól tudjuk; de maga a legtöbb állam alkotmánya sem tételezi fel a népben a képességet s jóakaratot a legalkalmasabb egyén megválasztására akkor, a mikor a *passiv választói jogot tényleg megszorítja*. És itt maga a gyakorlati élet ösztönszerűleg megmutatja az irányt, a mely felé a választási visszaélések kiküszöbölése végett haladni kell. Természetesen a passiv választói jog megszorítása mai formájában jórészt semmit sem ér, de annyi érdeme mégis van, hogy documentálja ennek szükségességét és statuálja az elvet, a melyet egy jövő reformnak alapul lennie kell.

De menjünk egy lépéssel tovább s fogadjuk el az elvet, hogy a nép csakugyan jogosan és helyesen bízza meg kép-

viselőjét a törvényalkotás nagy feladatával. Fogadjuk el, hogy a mandátum alapját a *bizalom* képezi. De ez esetben a kettőnek mégis csak kölcsönösen feltételeznie kell egymást. Vagyis: mandátum csak addig lehet érvényes, míg a bizalom tart. De mivel a bizalom lényegének megfelelő eme felfogás nagyon sok zavarra és complicatióra vezetne, s főként nagyon bizonytalanná tenné a mandátumot, kitalálták az *évekre előlegezett bizalom* fogalmát. A bizalomnak ez a kényszerforgalma biztosítja ugyan néhány évre a képviselő urak mandátumát; de minden ízében természetellenes. Ez már aztán nem is bizalom többé, de feltétlen alávetés, a mi minden inkább lehet, mint közszabadság. Sőt valójában ennek éppen az ellenkezője. Despotismus részletfizetésre, ötévi felmondással.

A választási rendszer eme nagy hazugságaiban rejlik a parlamentarismus legnagyobb tévedése a választók akaratának szabadon érvényesülését illetőleg. Mert ha a nép maga sem tudja, hogy voltaképpen mivel is bízza meg képviselőjét, ha azt sem tudhatja, képes lesz-e ez a reá váró nagy társadalmi feladatokat megoldani, ha tehát bizalmát teljesen vakon kell előlegeznie: természetes? hogy nem is fog törődni a törvényalkotás nagy feladataival, hanem szavazatát más külső tényezők fogják irányítani. Nem is szólva az anyagi előnyökért való szavazásról, — pedig fájdalom, a valóságban ezzel is számolni kell — a szavazók túlnyomó többsége nem meggyőződésből, de mások akaratának befolyása alatt szavaz, legyen az akár a hatalom embereinek, akár munkaadóinak, akár pedig a népszónokok és korteseknek akarata. Bárminő szépen fejtse is ki az elmélet a választói jog fontos és magasztos voltát, odaállítva ezt a közszabadság egyedüli biztosítékául: ez a valóságban még sincs úgy. »Tiszta választás« tényleg nem létezik.

A bizalom nagyon fontos társadalmi tényező, de csak megfelelő biztosítékkal. A gazdasági életben a hitelnek rendkívül nagy jelentősége van s ennek az alapja sem más, mint a bizalom. De ez a bizalom garantiákat követel, még annak személyes formája is. A hitelező bizalma adósában, a beteg bizalma orvosában, a cliens bizalma ügyvédjében, a munkaadó bizalma építőmesterében, szóval a bizalom minden formája vagy személyes képességen, vagy dologi biztosítékon alapul. Csak a képviselőbe vetett bizalom teljesen vak. Minden hivatáshoz, még a legegyszerűbb mesterséghez is képesség szükséges, melyet megszerezni és documentálni kell. Csak a törvényalkotáshoz nem kell semmi-

féle képesség, oda mindenféle ember jó. Csizmát nem, de törvényt minden ember tud csinálni, csak elegendő *szavazatot kapjon*. S mindez miért van így? Azért, mert az alkotmányos *szabadság* biztosítékát éppen abban keressük, hogy a nép tetszése szerint küldhessen bárkit, boldogot, boldogtalant a parlamentbe.

A képviselői *qualificatio* nagyon kényes kérdés. A ki csak fel is meri említeni, rögtön a liberalizmus és demokrácia fegyvereivel támadnak ellene. Pedig ez is nagy tévedés. A passzív választói jog erős megszorítása s a képviselői *qualificatio* éppen úgy nem ellenkezik a liberalizmussal, mint a hivatali képesítés. Mert egyedül természetes elv az, hogy mindenki csak olyan dologba fogjon bele, a mihez ért, különösen mikor működésétől milliók sorsa függ s a mikor szavazatával egy nemzet élet-halál kérdéseiben határozhat. S ha ez az elv természetes: akkor bizonyára szabadelvű is. Mert az igazi liberalizmus csakis a valóságon, a természetesen alapulhat.

A választási rendszer eddig fejtegetett természetellenességeinek csattanóját végül a képviselői felelőtlenség adja meg. A képviselőnek a priori képességgel bírnia nem kell, a posteriori pedig törvényhozói működéseért felelősségre senki által nem vonható. A választók néhány évre kénye-kegyre kiszolgáltatják magukat és a nemzetet pár száz felelőség nélkül működő embernek: hol itt a közszabadság? Tetteiért mindenki felelős, csak a képviselő nem: hol itt az egyenlőség? Sőt mi több, az ő számára még külön immunitást is kellett kitalálni, nehogy visszaélései valamilyen módon megtorolhatók legyenek. Itt van a Parlamentarizmus alapelvének további nagy tévedése, a mi az igazsággal, a természetessel merőben ellenkezik. Egyik hiba logikai kényszerűséggel teremt meg a másikat. A mesterkéltnél még mesterkéltőbb *doctrinák* képezik a *consequentia*ját képviselői függetlenségről, a törvényhozói működésnek zaklatások ellen való megvédéséről — és a jó ég tudja, még miféle erőszakolt és természetellenes dolgokról, — csak azért, hogy a képviselői rendszer maga ferdeségeinek teljes apparátusával együtt fenttartható legyen. A végén aztán elhittjük magunkkal és felebarátainkkal, hogy a természetellenességek eme láncolata a mi alkotmányos szabadságunkat nagyszerűen biztosítja.

Méltóan sorakozik eme tévedések mellé az angol *doctrinának* azon általánosan elfogadott tantétele, hogy a képviselő nem csupán választóit, de az egész nemzetet képviseli, s ő tulajdon-

képen a nemzetakarát hivatott kifejezője. Erre a teoriára az utasítások megszüntetése végett volt szükség, a melyek a képviseleti rendszer keretébe beilleszthetők nem voltak, illetőleg mert némi garancia formával bírván, onnan a törvényhozói függetlenség nevében kidobattak. Vajjon honnan veszi pár száz ember a jogot, megbízni egy urat azzal, hogy az egész nemzetet képviselje? Ez az elv sem a gyakorlatban, sem a tudományban nem indokolható, mert, nem természetes. Az igazságot kutató ész nem veheti be az ilyen mesterkélt dogmát, a melynek imponáló volta talán csak annak érthetlenségében rejlik. A választási rendszer ezen nagy tévedéseivel végre a tudománynak is foglalkoznia kell. Mert ezek a tévedések, legalább ma még, eltagadhatlanul megvannak. Lehet, hogy eljő az az idő is, talán évezredek múlva, a mikor a mostani választási rendszer a neki tulajdonított eszményi czélt csakugyan megközelítheti; de mikor lesz ez? Mikor fogja az általános cultura a népeket arra a magas intellectualis színvonalra emelni, hogy a választói jogot abban a nemes formában, a mint azt a tudomány körvonalozza, megérteni, s azzal *igazán* élni képesek legyenek? Ki tudná ezt megmondani? Lehet, hogy a mai képviseleti rendszer valamikor csakugyan jó lesz; most azonban nem az, mert nem természetes. Pedig a politikai és társadalmi intézmények helyességének titka éppen abban van, hogy a népek intellectualis erejének, a kor igényeinek megfelelni képesek legyenek.

Dr. Pap Tibor.